

HERDERTÖL--PASCALIG

(Életrajz és pályakép: újabb adalékok egy magyar gondolkodó szellemi portréjához)

ABSTRACT: *(Vom Herder -- bis zum Pascal. Lebenslauf und Lebensbild: neue Beilagen zu dem Portrait eines ungarischen Philosophers)* Im Mittelpunkt der Studie steht die Vorstellung eines bedeutenden, aber heute schon fast vergessenen Vertreters, Frigyes Medveczky, der früheren Periode des ungarsprachigen modernen bürgerlichen Denkens. Im Zusammenhang mit diesem Thema ist die Exposition der Problemen, die sich mit der Forschung der ungarischen Philosophie, Philosophiegeschichte beschäftigen nicht vermeidbar. Die Studie lenkt die Aufmerksamkeit an Frigyes Medveczky, als organische Fortsetzung dieses Gedankens, der sich mit vielfältiger und sehr breiter (Naturphilosophie, Erkenntnistheorie, Logik, Gesellschaftsphilosophie, Psychologie, Nationalökonomie, Ethik) Tätigkeit beschäftigte. Medveczky, der als deutscher Philosoph begann (Friedrich von Bärenbach), gelangt Schritt für Schritt von dem zeitgenossen kritischen Positivismus zum verwissenschaftlichen Neukantizismus, zum Normativismus dem christlichen Religionsmoral. Seine mehrere Jahrhunderte in sich begriffene Tätigkeit, seine geistliche Wirkung an seinen Studenten, die sich auch in unserer Jahrhundert zu spüren läßt, begründet seine Vorstellung vor breiterem Publikum zu demonstrieren.

I. Néhány megjegyzés a magyar filozófiáról

"... a bölcsészet, mint tudomány, nélkülünk is ott állana, ahol ma áll, s lehet, hogy nincs hivatásunk e részben világra szóló szerepet vinni; ez azonban senkit se háborítson. A bölcsészet a szellem fényűzése; nélküle nagy államok elvoltak, ellehetnek ezután is; hanem utoljára szép látni, hogyan és mi úton-módon lett a mi nemzetünknek az európai állapotokhoz való édesedése, mi volt ízletes neki abból, amit bölcsészetnek nevez a tudós világ; voltak-e, vannak-e némely kiváló jelenetei e tudományhoz való hajlandóságának; s ha igen, hol és hogyan juthat ezek ismeretére... Különösen egy, keleti hallgatagságából a szószaporító Európába lépett nép, mi-nő *Széchenyi* szerint is a magyar (kelet-népe), hódolt-e azonnal és minden előtétlet

nélkül az idevaló gondolkodásnak, becsülte-e a tudományt, mint olyat, vagy csak az idők puhító viszontagságai alatt törődött és mennyire hozzá, s mit mutat e részben a tudomány, vagy ami mindegy, az elme története”(1).

A főntebbi, szándékoltan hosszú idézetet Erdélyi János másfél száz oldalas, kultúrhistoriai kontextusba ágyazott magyar filozófiatörténeti forrásmunkájából emeljük ki. Sorai, (de méginkább a mű egésze) bizonyítékkul szolgálhatnak arra, hogy a hazai filozófia státusának, eredményeinek megítélése, a magyar bölcelet önazonosság keresése, identitásképző és kultúrateremtő szerepének elemzése, egyáltalában az e problémákkal való számvetés igénye történelmi múltunk mélyében gyökerezik.

A jelzett témakör tárgyalása fonálként húzódik végig pl. a reformkori Almási Balogh Pál kérdésfeltevésétől a magyar kultúra újralapozási szándékával a múlt század derekán fellépő Erdélyi Jánoson át, egészen az 1800-as évek utolsó harmadában jelentkező, újabb kultúra teremtésére vállalkozó fiatalok (Alexander, Bánóczy, Medveczky, Pauer stb.) nemzedékéig. E szellemi síkon folyó válaszkérés tisztán kivehető párhuzamot mutat a többször nekilendülő XIX. századi magyar modernizációs törekvésekkel. Csodálkozhatunk-e tehát azon, hogy a fent említett problémák máig ható érvénnyel bírnak? Jelenünk önmagát forradalmian megújító nemzedéke is újból és újból szembesülni kíván, kényszerül (az elmélet szintjén is) önazonosságának: az eredet és hivatás, a honnan? és a hová? kínzó kérdéseivel. A modern társadalmak identitástükre, így a magyaré is, természetszerűen heterogén elemekből tevődik össze, s a kulturális képződmények eme tükrében, melyben önmagát pillantja meg egy nemzet, nem jelentéktelen az a hely és szerep, amely a filozófiai objektivációknak jut. Meglévő értékeink begyűjtése, a megtett bölcelettörténeti út gondolati bejárása ezért is elengedhetetlen feladatunk.

Az utóbbi években örvendetes módon megélnékült az érdeklődés a magyar filozófia iránt. A legkülönbözőbb fórumokon (határainkon innen és túl) nagyjából a következő (gyakran metaelméleti jellegű) kérdésekről esik szó: van-e egyáltalán magyar filozófia (netán annak története), s ha van, mit is értsünk rajta? Hogyan mérhetőek teljesítményei az immár tradicionálisan önmaga által viszonyítási centrumként választott európai (ti. nyugat-európai) bölcelet produktumaihoz? Milyenek legyenek az iránta való jövőbeni elvárásaink: elégedjünk-e meg pusztán a fejlett Nyugatot színvonalasan adaptáló törekvésekkel, vagy (ha lennének egyáltalán ilyenek) tisztán a magyar jelenségek vizsgálatát tekintsük a hazai filozófia feladatának? Leküzdendő, ill. leküzdhető-e a XVI-XVII. századtól öröklődő dichotómikus gondoikodás a fejlett polgári világ és a kulturálódni vágyó elmaradott haza között? Vannak-e önálló, folytatható eredményei a magyar filozófiának, avagy hagyjuk továbbélni bölceleti kultúránk hiányának legendáját, s jó esetben kezdjünk a semmi-

ből építkezni. A felsorolt problémákon túl nyilván még számtalan továbbit is megfogalmazhatnánk.

Az immáron egyre erőteljesebben artikulálódó kérdések sejtetik, hogy itt legalább kétféle, egymással ellentétes válaszcsoport kristályosodott ki. Ti. az, amelyik hajlamos leértékelni, sőt egyenesen semmisnek tekinteni a gyakran igen mostoha történelmi körülmények közepette született értékeinket, a másik pedig, nyilván az előbbivel szemben, konstruktív választ ad, s igyekszik felmutatni azokat a történetileg létrejött eredményeket, amelyeknek felszínrehozatalával, tudatosításával részint meg lehet haladni az önlebecsüléssel együttjáró mentális deformációkat, részben pedig termékeny tradíciókat, kapcsolódási pontokat lehet nyújtani a magyar filozófia jelenkori műveléséhez.

A hazai bölcséleti gondolkodás iránt feltámadt érdeklődés intenzitásával azonban már korántsem lehetünk elégedettek. A legutóbbi néhány év szakjellegű publikációs jegyzékét átfutva talán egyik kezünkön is meg tudnánk számolni azt a néhány hazai kutatót, aki méltó feladatának tekinti a magyar világi gondolkodás történetének feldolgozását. Nem dicsekedhetünk persze azzal sem, hogy szakfolyóirataink soron kívül zöld jelzést adnának az e tárgyban született írásoknak. Mindemellett léteznek úttörő jellegű kezdeményezések.(2)

Úgy hisszük, van egy csipetnyi igazság Mátrai László szavaiban, amelyeket "A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn" című tanulmánygyűjtemény kapcsán vetett papírra. Idézzük: "A kötet a századelő tíz magyar gondolkodójának portréját fogja -- kissé lazán -- össze, de tablónak sajnos nem tekinthető. Legfeljebb féltabló lehet, hiszen csak a baloldali (!) gondolkodókról szól, s ezzel téves és megtévesztő képet ad a korszak filozófiájáról... hiszen nyoma sincs azoknak a gondolkodóknak, akik ellen ezek a haladó gondolkodók küzdöttek. A kötetnek ez az egyoldalúsága irreális képet ad magáról a "baloldalról" is: ellenfelek nélküli harc, az ideológiai árnyékbokszolás látszatát kelti."(3)

Valóban nem jutott itt hely mondjuk egy olyan formátumú filozófusnak, mint amilyen Pauler Ákos volt, (ez is pótlendő adósságunk!) és további olyan magyar bölcselőknek sem, akiket ezek szerint többé-kevésbé konzervatív gondolkodóknak nevezhetnénk. (Nem biztos persze, hogy ez a globális minősítés pályájuk egészére nézve igazságos lenne, mint ahogyan a Mátrai által alkalmazott jelzővel (ti. baloldali) sem tudunk feltétlenül egyetérteni.

Egyre teljesebbé tehető még tehát az a bizonyos tabló, s minden bizonnyal számtalan, az egyes filozófusokra "ráragasztott" címke veszítené el érvényét egy korszerűbb tárgyalásmód keretei között.

Ugyancsak hiányzik, meglepő módon, a XIX. század első felének (így a reformkorszak!) szűkebb értelemben vett filozófiai feldolgozása, vagy az iskolatörté-

net több évszázados bölcséleti szellemiségének bemutatása -- figyelmeztet Kiss Endre, s a szerző végső konklúziójával is egyetértünk: "Úgy panaszoljuk fel tehát filozófiai hagyományaink szegényességét, hogy nem rendelkezünk semmilyen, a mai követelményeknek megfelelő érvényes képpel..." filozófiai kultúránk egészéről.(4) Joggal lehet továbbá hiányérzetünk (különösen az újabb kori) magyar bölcsélet kiemelkedőbb egyéniségeinek középiskolai és egyetemi műveltséganyagból való hiányzása miatt. Talán Alexander Bernát neve sem került volna bele a magyar irodalmi tankönyvbe, ha nem épp a Nyugat nagy költőnemzedékének tanára lett volna.

Eddig feltárt eredményeink néhány világnyelven való megjelentetése is várat magára. A magyar anyagok kutatása, tudjuk, nyelvünk jellege miatt meglehetősen nagy elszántságot kíván a külföld képzett szakembereitől. E vonatkozásban mi előnnyel rendelkezünk, s ebből fakad kötelességünk is!

Az a monografikus igénnyel készült munka, amelyből az alábbi fejezetet kiemeltük, szintén azzal a szándékkal készült, hogy szerény adalékkal szolgáljon a magyar bölcsellettörténeti kutatások eddig csak részben, vagy még nem feltárt területeinek teljesebb megismeréséhez.

II. Egy elfeledett gondolkodónk: Medveczky Frigyes

Medveczky életpályáját a rendelkezésre álló, olykor egymásnak ellentmondó adatok alapján nehéz pontosan rekonstruálni. Igaz, azok az időpontok, melyekhez életének fontosabb eseményei kapcsolódnak, jórészt ismertek számunkra, sokszor azonban csak következtetni tudunk bizonyos körülményekre, szellemi hatásokra, melyek érdeklődési körét, élményvilágát, személyes célkitűzéseit, főként ifjú éveiben, meghatározták. A részletkérdésekben való tisztánlátást részint az nehezíti, hogy kora ifjúságától fogva sokáig idegen környezetben él, nevelkedik, gondolkodik. Másrészt, mivel privát természetű feljegyzéseket, naplót, kiterjedt levelezést nem hagyott hátra, ezért csak megközelítő pontossággal lehet rekonstruálni jellemvonásait, intellektuális fejlődésének mozgatóit, világnézetének kialakításáért folytatott benső vívódásait.

Medveczky Frigyes 1855.(-56?) július 31-én született Budán. Apja, Medveczky Árpád felvidéki, ágostai evangélikus hitvallású középnemesi családból származott. Az első, nemességüket igazoló oklevél a XIII. században kelt, előnevüket (medveczei és kisbistercei) az egykori Árva vármegyében lévő birtokaikról kapták. Jelentős földterületekkel rendelkeztek még Máramaroson, Erdélyben és a Délvidéken is. A túnyomórészt erdőborította birtokok jövedelménél jobb megélhetést biztosított a család több generációjára jellemző hivatali-jogi pálya. Filozófusunk édesap-

ját is a szülők (Medveczky József és Berzeviczy Antónia) erre a pályára szánták. Árpád a bécsi egyetemen szerzett diplomát 1842-ben. Valószínűleg itt ismerkedett meg majdani feleségével, Medveczky Frigyes édesanyjával, egy osztrák bárói családlányával, Róza von Pindtershofennel. E család férfi tagjai nagyrészt katonai pályán szolgáltak. Ennek valószínűleg nem kis szerepe volt abban, hogy Medveczky Árpád 1844-től már a császári és királyi seregben hadbíró főhadnagy. Később, ezredével átállván a honvédséghez, végigharcolja az 1848-49-es szabadságharcot; 1849 májusában a magyar hadügyminisztériumban legfelsőbb törvényszéki ülnök, őrnagy, s egyben a debreceni hadbíróiskola tanára. (Fivére szintén a szabadságharc aktív résztvevője, Kiss altábornagy karszegéjé Világosig.) A fegyverletételt követő tízhavi vizsgálati fogság után 1850-ben, valószínűleg az osztrák családi kapcsolatoknak köszönhetően (mindkettőjüket) felmentik. Néhány év múlva újból a k.u.k. hadsereg kapitánya. Ebben a tekintetben természetesen felvetődik Medveczky Frigyesnek a jelzett nagy történelmi eseményhez, annak nemzeti és családi vonatkozásához fűződő viszonyának kérdése. Érdekes módon azonban ezt nyíltan sehol, egyetlen írásban sem válaszolja meg.

Medveczky Árpád és Róza von Pindtershofen házasságából öt gyermek -- két lány és három fiú --, legfiatalabbként Frigyes született. Berzeviczy Albert, a Tudományos Akadémia egykori elnöke így emlékezik vissza e családra:

"Pesten és Budán is tág rokoni és baráti kört találtak szüleim, s ebben a körben én is találtam kortársakat és pajtásokat... Medveczky Árpád nyugalmazott százados hadbírónak, atyám unokatestvérének felesége német nő volt, s egyik leánya Schweizba ment férjhez; egész családja kiváló nyelvismeretekkel bírván, háza újszólván találkozási helye volt a külföldieknek, különösen a konzulátus tagjainak. Szellemes, ritka műveltségű leánya, Anna, nővéremnek volt jó barátnője; én leginkább a velem egykorú Árpád fiával barátkoztam, egy nagy tehetséggel s roppant szorgalommal, ambícióval megáldott fiúval, ki még tanulókorában, talán éppen a szellemi túlerőltetés miatt halt meg."(5)

A Medveczkyek szellemiségét a fentebb említett összetevőkön túl szinte tradicionálisan határozta meg az a tény, hogy a család egymást követő nemzedékeinek élete és tevékenysége, különösen a XVIII. és XIX. században, így a reformkori nemzeti ébredés időszakában is, a felvidéki szabad királyi városokhoz kötődött. Kassa, Késmárk, Bártfa, Lőcse mellett kiemelkedő helyet foglalt el Eperjes. Ha csak a múlt század neves íróit, tudósait, politikusait vesszük sorra, olyan jeles személyiségek indultak innen el, vagy kapcsolódtak hosszabb-rövidebb ideig e városhoz, mint Trefort Ágoston, Eötvös József, Pulszky Ferenc, Greguss Ágost, Hunfalvy János és Pál, Markusovszky Lajos; a Berzeviczyek, Szinyei Mersék, Medveczkyek. Az utóbbi három család közvetlen rokonságban is áll egymással. De az eperjesi

kollégium volt Kossuth Lajos egykori iskolája is, s vidéki városaink közül ez ünnepelte valaha legmelegebben Petőfit. Sötér István írja egyik monográfiájában:

”Eperjes mutatta meg, hogy a birtokos nemesség egy része maga is képes a városiasodásra, a polgárosodásra, az európai műveltség megszerzésére, - és ezzel együtt a nemzeti tudat ébren tartására. ... Ez a derűs, élénk, büszke kisváros, a középkorból eredő kereskedelmi, sőt külkereskedelmi hagyományaival, magyar-német kultúrájával, a reneszánsz óta annyi ízlést és nemességet felmutató építészetével, a német polgári elemet jó értelemben egyensúlyozó magyar, birtokosnemesi életstílusával, műveltségi igényességével: a legszerencsésebb terep volt a külföldi útról visszatérő, a hazai állapotokkal elégedetlen, a polgárosodás jövőjében reménykedő Eötvös számára. Ebből a vidéki városból hiányzott a vidékiesség. ... Könyvtár, éremgyűjtemény, színház, kávéház: megfelelő arányokban, de egy nyugati város színvonalán állt Eötvös rendelkezésére. Eperjes gazdagabb volt Pestnél, és a léghőre intenzívebb, az élete jellegzetesebb, nagyobb hagyományokkal rendelkező. ... Pestnek Széchenyire volt még akkor szüksége ahhoz, hogy igazi várossá fejlődjék. Eperjes városképe már akkor zárt és befejezett volt, akárcsak egy műalkotás.”(6)

Medveczky Frigyes műveltségének, látásmódjának, világképének további rétege a Bécsben töltött diákévek során alakul ki. A budai gyermekévek után tanulmányait a császárváros híres intézetében, a Theresianumban folytatja. Kiváló képzésben részesül. Az idővel jogakadémiai rangra emelkedett iskola falai között az osztrák tanszabványban előírt gimnáziumi tárgyakat tanulja, s itt már helyet kapnak a modern nyelvek is. A mindenki számára kötelező latinon és görögön kívül ekkor sajátítja el az angol, a francia és az olasz nyelvet. Noha az ifjú Medveczky Bécsből keltezett, testvéreinek szóló levelei magyar nyelven íródtak, mégis az a benyomásunk, hogy számára a gondolkodás és gondolatközlés természetes közege sokáig inkább a német nyelv marad. Erre utalnak a hagyatékban fellelhető idegennyelvű, szépirodalmi zsengei (novellák, versek, tragédiák stb.) is. (Nem tudjuk, édesanyja megtanult-e valaha is magyarul.) Egy 1910-es recenziójában Babits is joggal utal Medveczky Pascal-tanulmányai kapcsán arra, hogy a szerző nehezen érthető, terjedős előadása, magyartalan stílusa igen gyakran zavar a gondolati tartalom megragadásában. Pedig akkor már több, mint harminc éve élt Medveczky folyamatosan itthon. (Megjegyzendő, hogy Babits észrevétele teljesen független ama bizonyos Lukács Györgyi "homályosságnak" a kritikájától!)

A fiatalember a gimnáziumi évek alatt vasszorgalommal tanul. Szembetűnő a szépirodalom, a művészetek iránti vonzódása.

A filozófia kérdései igen korán magukra vonják Medveczky figyelmét. Ez irányú tájékozódása feltehetően két forrásból táplálkozik. Egyrészt eredendően *humán* és németes műveltségéből: Goethe és Schiller egyetemes szelleme, az emberi lét

nagy kérdéseire válaszoló költészete meghatározó jelentőségű a fiatal Medveczky nézeteinek alakulásában. Nagy klasszikus triászról beszél, amelynek harmadik tagjában *Herdert* tiszteli. Ez utóbbinak nemcsak szépirodalmi munkáiról szól nagy elismeréssel, hanem filozófiai írásaiért is lelkesedik. A modern fejlődélmélet anticipálását véli felfedezni az *Eszmék az emberiség történetének filozófiájához* című műben.

A Teréz Akadémián folytatott tanulmányoknak szerves része volt a *természet-tudományos ismeretek* elsajátítása is. A modern evolúciós elmélet történeti előzményeinek vizsgálata is szükségszerűen a filozófiai gondolkodás területére vezet az ifjú Medveczkyt. Áttanulmányozza a fejlődéstan témakörébe eső műveket, így ismerkedik meg pl. Kant, Laplace, Lamarck, Goethe, Wolff, Saint Hilaire, Darwin, Th. Huxley, Haeckel stb. tudományos és természetfilozófiai nézeteivel. Munkájában neves, atyai jó barátok biztatják, segítik. Így Anton Schmerling, aki ekkor az osztrák tudományos élet egyik vezető személyisége volt.

Miután letette érettségi vizsgáit, joghallgató a bécsi egyetem jog- és államtudományi karán. Ausztriában az egyetemi képzés modernizálását a polgári fejlődés által teremtett új történelmi feltételek szinte permanens módon a felszínen tartották. Egy oktatási reformtervezet eredményeképpen különösen az orvosi és jogi karon részesültek a hallgatók széleskörű tudományos felkészítésben. Így a jog- és államtudományok mellett a tematikában helyet kapott a jogbölcselet, egyetemes és német történeti stúdiumok, a politikai tudományok között a nemzetgazdaságtan, államszámviteltan és statisztika. Külön kiemelték a filozófiai tárgyak színvonalas, a gyakorló jogászok igényeit is figyelembe vevő oktatásának kérdését.

Terjedelmi korlátok miatt itt nem térhetünk ki annak elemzésére, hogy a 70-es évek páratlanul liberális osztrák közszellemének milyen összetevői voltak, és ezek hogyan segítették elő jelentős kulturális, tudományos produktumok egész sorának keletkezését.

A fentiek ismertetésére viszont azért térünk ki részletesen, mert Medveczky szellemi fejlődésében jelentős szerepet kaptak ezek a stúdiumok, és későbbi műveiből kitűnő társadalomtudományi és jogfilozófiai műveltségét ekkor kezdte megalapozni.

Az egyetemi évek alatt, a rendes jogi tanulmányok mellett továbbra is szorgalmasan foglalkozik természettudományokkal és filozófiával. Ekkor kezd publikálni is: 1876-ban jelenik meg élete első jelentősebb irodalmi műve, a *Vom Baume der Erkenntnis* (A megismerés fájáról). A cím filozófiai témára utal.

Miután a bécsi egyetemen eleget tett államvizsgakötelezettségeinek, még több szemeszteren át különböző külföldi egyetemeken -- főként Lipcsében és Strassburgban, de feltételezhetően Berlinben, Münchenben és/vagy Tübingenben is --

folytatta, ill. kiegészítette jogi, államtudományi, filozófiai és ezekkel kapcsolatos természettudományi (pl. biológiai, antropológiai, pszichológiai) tanulmányait.

A pozitívizmus vonzásában

Filozófusi pályafutása voltaképpen itt, Németországban kezd kibontakozni. rendkívüli termékenységének jeleként -- huszonegy éves korától -- egymás után jelennek meg cikkei, kritikái, tanulmányai. Előbb Kant kritikai természetfilozófiáját és a darwini elméletet próbálja összegezgetelni, rövid idő múltán azonban már tisztán ismeretelméleti kérdések foglalkoztatják. Idevágó írásai azt bizonyítják, hogy egyre elmélyültebben foglalkozik Kant műveivel. Ekkorra már néhány nagyobb lélegzetű munkája is napvilágot látott. Így a *Herder als Vorgänger Darwins und der modernen Naturphilosophie* (Berlin, 1877), és a *Gedanken über die Teleologie in der Natur* (1878, uo.).

Amikor 1878 februárjában a budapesti egyetemen doktori szigorlatot tesz, nevét már itthon is ismerik szakmai körökben. Fő tárgyként filozófiából, mellék tárgyként a román nyelvek filológiájából és német irodalomból vizsgázik.

A huszonkét éves ifjú tudós friss doktori képesítése birtokában visszautazik Németországba. Ismét igen termékeny hónapok következnek számára. Megkülönböztetett figyelemmel kíséri az őstörténeti és a modern pszichológiai kutatásokat. Ez a problémakör szorosan kapcsolódik az antropológiából szerzett természettudományos ismereteihez. Úgy látja, a filozófia mélyreható tanulmányozásához elengedhetetlenül szükséges az *ember* mindenoldalú, több tudományszak eredményeire épülő megismerése.

Első igazán jelentős könyve, tisztán *ismeretelméleti* összefoglaló munkája 1879-ben jelenik meg, a *Grundlegung der kritischen Philosophie* I. része, mely a *Prolegomena zu einer antropologischen Philosophie* alcímet viseli. Ebben a *rendszeres* filozófiai műben ismeretelméleti nézeteit a 70-es évek német filozófiai irodalmához kapcsolódó kritikai tanulmánygyűjteménye alapján rekonstruálhatjuk. Voltaképpen *kantiánus* alapon áll, de úgy véli, Kantnak a megismerésről szóló nézeteit ki kell egészíteni a modern kor *szaktudományos* -- elsősorban a pszichológia -- eredményeivel.

A *Grundlegung* utolsó fejezetében már megelőlegezi később részleteiben is kidolgozott felfogásának alap gondolatát egy *tudományos etika* vonatkozásában. Ezt antropológiai etikának nevezi, melyet az ember tudományos megismerésére kíván építeni.

Ezt követően ismeretelméleti kérdésekkel lényegében tovább nem foglalkozik. Filozófiai érdeklődésének éles irányváltását tapasztalhatjuk. Ennek egyik jele, hogy az 1878/79-es tanév két szemeszterét Strassburgban tölti, állam- és jogtudományi tanulmányait itt fejezi be. Közélebről itt ismerkedik meg a német katedra-szocialisták nézeteivel, a korabeli "vulgáris" közgazdaságtannal és a biológiai szociológia tanaival is. G. Schmoller és Knapp privátelőadásaira és szemináriumaira jár. (Államtudományi, porosz alkotmánytani és gyakorlati nemzetgazdaságtan előadásokat hallgat többek között.) A társadalmi problémák iránti érdeklődését a bismarcki Német Birodalom egyre fokozódó ellentmondásai, a szociáldemokrácia és a kormány mindinkább szaporodó összecsapásai fokozzák.

Ez készíteti arra, hogy megvizsgálja korának társadalomtudományi iskoláit, hogyan lehetne a gyakorlatban értékesíteni az elméleti ismereteket, hogyan lehetne a konkrét szociális-politikai intézkedéseket a társadalomtudományok oldaláról megalapozni. 1879-ben egy nagyobb tanulmányban írja le először, hogy a tudományos etika szükségképpen szociális etika, s a társadalomtudományokkal kölcsönösen föltételezik egymást.

Amikor Strassburgban tanulmányait befejezi, már tudja, itthon egyetemi katedra várja. Egyik levelében Trefort Ágostonnak, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek a következőket írja: "Hálás indulataimban biztat a remény, hogy azon a pályán, melyet Nagy méltóságod nemesszívű pártfogása és hathatós segélyezése törekvéseimnek megnyitott, képes leendek utólagosan bebizonyítani, hogy ezen nemes pártfogását és kitüntetését komoly törekvéseimnél fogva némileg megérdemeltem."(7)

Eötvös és Trefort sokoldalú kultúrpolitikájának köszönhetően a múlt század 70-80-as éveit a modern magyar felsőoktatás megszületésének tekinthetjük. Megnyílik az ország második tudományegyeteme Kolozsvárott, új tanszékek jönnek létre, felépülnek a természettudományi és orvostudományi épületek, emelkedik az oktatás színvonala. Iskolateremtő tudós professzorok együttműködése nyomán a magyar tudományos élet megkezdheti felzárkózását az európai országok színvonalára. Magyarországon mindezt a tökéletes gazdasági fejlődést kísérő, -- noha annál mérsékeltebb -- társadalmi-politikai átalakulás tette szükségessé.

Trefort is, mint a reformkori nagy politikus-nemzedék más képviselői, a művelődés elsődlegességének eszméjét vallja. Meggyőződése szerint döntő tényező a tanár személye, s felülemelkedve a felekezeti szempontú gondolkodáson -- összhangban az egyetem választásával -- biztosítja a kiemelkedő tudású professzorok hazai működését. Jó érzéssel választja ki megfelelő szakértelemmel rendelkező munkatársait is. Közöttük volt Szász Károly, Markusovszky Lajos, Berzeviczy Albert professzor.

Medveczkynek nem kell évekig várnia magántanári kinevezésére, mint ahogyan Alexander várt, egyre reménytelenebbül, szellemi alkotóerejének legalább szinten-tartásáért és az anyagi megélhetésért küzdve.

Filozófusunk antropológiából és ismerettanból habilitál a budapesti egyetemen. Előadást az ismerettan alapelveiből hirdet, s kísérletképpen elsőként vezet filozófiai szemináriumot, válogatott, a filozófia iránt mélyebb érdeklődést mutató hallgatók számára. A konverzatóriumok, a szabad vitatkozás helyett szövegolvasó-szöveg-elemző foglalkozások voltak ezek. Szemere Samu professzor, egykori diákja így emlékezett rá vissza: "Mindent elemekre szedő, szinte túlságosan is óvatos, analitikus elmének bizonyult. Gyakorlati óráin a szövegelemzésre helyezte a hangsúlyt: egy félév alatt csak pár oldalt elemzett szemináriumán... Nem volt jó előadó, hibásan, akadozva, bonyolult mondatokban adott elő, ez is nehezítette a megértést. Előadása mindemellett rendkívül tartalmas volt."(8) Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy ezzel az értékeléssel szinte teljesen egybevágh Pauler Ákos, egykori első éves bölcsészhallgató naplőbejegyzése is. "Medveczkyt hallgattam - írja a régi tanítvány. Az előadásforma csúnya, de tartalma jóval becsesebb a Pauerénél. Míg ennek előadásában a szakértő folyton felületességét fűdi föl, addig amannak előadása gondolkodásra indít."(9)

Munkáját az egyetemen és tudományos körökben maradéktalanul elismerik. Gyorsan halad előre pályáján: Kant jogfilozófiájáról írott értekezését már 1881-ben felolvassák az Akadémia II. osztályának ülésén. 1882-ben nyilvános rendkívüli tanárrá, egyben az újonnan alapított II. számú filozófia tanszék vezetőjévé -- több pályatársát, Alexandert, Bánóczit, Kármán Mórt megelőzve -- nevezik ki. Sokat dolgozik. Előadásainak, szemináriumainak egy részét évekig tandíjmentesen hirdeti. Tematikájában ez évtől kezdve túlsúlyra jutnak *társadalomfilozófiai* és *etikai tárgyú* előadásai. Az etikát mindig a társadalom-, jog- és államtudományokkal, a politikatudománnyal vagy a pedagógiával kapcsolatban tárgyalja.

Az 1886-os év ismét jelentős dátuma pályafutásának: ekkor nyilvános rendes tanárrá nevezik ki. Még csak harminc éves és már professzor.

A fiatal és lelkes triász, Medveczky, Alexander és Bánóczi munkássága meghatározó jelentőségű a tanszék történetében. Előadásaikban a modern filozófiai eszméket tárgyalják. Kant és az újkori bölcsélet legkiválóbbjai csaknem minden félévben szerepelnek. Horváth Cyrill, az idős professzor nem jutott "vissza Kantig". Az ő figyelmének középpontjában még Hegel állt.

Medveczky vitalitása korán megroppan. Magán- és hivatalos leveleiben fiatal korától évről-évre visszatérő mondatok jelzik, hogy gyakran betegeskedik. Ez tudományos munkájában erősen visszaveti. Ennek ellenére *Társadalmi etikájával* 1883-ra nagyrészt elkészül. Művét két alkalommal is felajánlja kiadásra. Pozitív választ

azonban egyszer sem kapott.(10) Az anyag *kéziratban* rendelkezésre áll, s felbecsülhetetlen segítséget jelent társadalomfilozófiai, etikai nézeteinek teljesebb rekonstruálásában. Etikájának vázlatos kivonatát egy német folyóiratban jelenteti meg.

Ugyanakkor kedvező fogadtatásban részesítik *A társadalmi eszmék fejlődéstörténete* c. tanulmánykötetét: 1887-ben Hunfalvy Pál bírálatára és ajánló szavai után a könyv az Akadémia gondozásában megjelenik. Ugyanebben az évben az MTA Filozófia-történet- és társadalomtudományi Osztálya levelező taggá választja Pauer Imre ajánlatára. Levélben köszöni meg, s még abban az évben ígéri, hogy néhány hónapon belül új dolgozattal kívánja székfoglalóját megtartani.

Trefort kérésére azonban 1888-ban nyugat-európai útra indul, hogy a fejlett államok közoktatásügyét, az ottani felsőoktatás szervezeti felépítését megismerje. Igen tekintélyes személyiségek (oktatási miniszterek, államtitkárok) fogadják. Különösen Franciaországban és Olaszországban szerez értékes tapasztalatokat.

Ez évtől kezdve az egyetemen *pedagógia előadásokat* is tart. Herbart és Montaigne filozófiai és pedagógiai nézetei szerepelnek legtöbbször a tantervben.

Akadémiai székfoglalóját 1889-ben tartja, melyre egy metodológiai tanulmánnyal készült. *A normatív elvek jelentősége az etikában* egy korszak lezárulását jelzi Medveczky munkásságában. Ekkor harminchárom éves. Ezután közel húsz éven át semmit sem publikál!

A közoktatási kongresszuson, 1890-ben Párizsban még tevékenyen részt vesz, tartalmaz hozzászólásaival segíti a találkozó munkáját. Ugyanebben az évben az MTA Nemzetgazdasági és Statisztikai Bizottságának tagjává is megválasztják. Itt csaknem két évtizedig tevékenykedik. Közvetlen munkatársai Ballagi Aladár, Falk Miksa, Hegadús Sándor, Kautz Gyula, Kerkápoly Károly, Láng Lajos, Vécsey Tamás stb.

A hallgatás évtizedei

Viszonylag későn, harmincöt éves korában (1891) megnősül. Egy arisztokrata család (Zichy Miklós és Festetich Fanny) leányát, a nála néhány évvel idősebb, katolikus hitvallású, Zichy Máriát veszi feleségül. A házasságkötés Grazban történik. Harmonikus, mély érzelmeken nyugvó házasságban élnek. Anyagi gondjaik nincsenek. Jó baráti kapcsolat fűzi őket Berzeviczyékhez, valamint Eötvös Loránd és Beöthy Zsolt családjához. Gyermeük nem születik.

A következő évtől Medveczky Frigyes egészségi állapota igen rosszra fordul. Az Akadémiától kapott feladatok teljesítését nem tudja vállalni. Hosszú ideig kény-

telen szigorúan tanári teendőire szorítkozni. Oktatói munkáját viszont hiánytalanul elvégzi. A kari tanács ülésein értékes hozzászólásokkal segítette elő az érdemi munkát. Józan, elfogulatlan véleményalkotására vall, hogy a felekezeti elvakultságban, szakmai féltékenységben szenvedő kari tagokkal szemben nyíltan, meggyőződéssel foglal állást. (Gondoljunk Alexander Bernát nyilvános rendkívüli, majd rendszer tanári kinevezésére. Mindkét indítványt Medveczky terjesztette elő, és első között ajánlotta elfogadását. A kari tanács tagjainak ellenállása miatt azonban az előbbire Alexander tizenkét (!), illetve huszonhat évi (!!)) szolgálati ideje után kerülhetett csak sor.)

Pozitívan foglalt állást több magántanári habilitáció (Pauler Ákos, Kornis Gyula, sőt az ifjú Lukács György) ügyében is. Azonban pl. Jászi Oszkár kérelmének elutasításában, az évekig tartó huzavonában (1904-06) a jegyzőkönyvek tanúsága szerint Medveczkynek is döntő szerepe van. A kérdés tanulmányozására kiküldött bizottság (Pauer-Medveczky-Lánczy) egyik tagjaként így érvel: "... a szociológia mint nem határozott tanszakhoz tartozó a jelen viszonyok között (!) nem lehet magántanári habilitáció tárgya."(11) A tehetséges és szintén elutasított Zalai Béla filozófusunknál logikát hallgatott. (Az 1903-04. és 1905-06-os tanév első szemeszterében.) Mivel kérelme a kari ülés elé sem került, így filozófusunk véleményét ez ügyben nem ismerjük. Medveczkyt a megszokottól eltérően két, egymást követő tanévben is dékánválasztják, 1900-01, 1901-02-ben. Később, 1905-ben magas kitüntetésben részesül: a tudomány és a felsőoktatás terén szerzett érdemei elismerésül az uralkodó a magyar királyi udvari tanácsosi címet adományozza számára.

Elméleti fejtegetéseket azonban továbbra sem ír. Nézeteinek alakulására csak következtetni lehet a századforduló körüli években: 1896-ban tűnik föl a tantervben a francia moralisták tárgyalása, de csak 1912-ben bukkan föl újra. Ez is bizonyítja, milyen hosszú ideig foglalkoztatta egy-egy téma. Egyáltalában jellemző, hogy életének második felében fokozottabban érvényre jutnak franciás műveltségének elemei. Talán ezzel kapcsolatos az is, hogy a Société littéraire française de Budapest alelnöke lesz.

A "régi Magyarország" abszolutumainak védelmezője

A Tisza István-i Magyarország 1900-as éveiben, különösen a polgári radikálisokkal folytatott küzdelem kiéleződésekor, ambiciózusan kapcsolódik be az akadémikus körök tudományos közéletének szervezésébe. A Magyar Filozófiai Társaság 1907-ben elnökévé választja, s a hosszú ideig elvonult és kontemplatív életet élő Medveczky újult tetterővel kezd bele a társulat újjászervezésébe. A legkülönbözőbb

szaktudományok képviselőit igyekeznek bevonni a társulat életébe; a közélet legtekintélyesebb személyiségeinek támogatását kéri a tudományos munka eredményes végzéséhez. Meggyőződése, hogy a szaktudományok kooperatív együttműködése szükségeltetik a filozófia sikeres műveléséhez. 1910-ben megszervezi a Felső Oktatásügyi Egyesületet.

Immár ötvenhárom éves, amikor ismét írásai jelennek meg. A filozófiában -- korábbi nézeteivel ellentétben -- teret enged a *metafizika* hagyományos kérdéseinek. Az igazi erkölcsi élet normáit a keresztény vallásban pillantja meg. Hosszú éveken át minden érdeklődését *Pascal* filozófiája köti le. Benső, szellemi-lelki rokonságot érez a nagy szkeptikus-misztikus gondolkodóval. Írását az MTA II. osztályának ülésein olvassa fel 1908-1909-ben, mely a következő évben önálló könyv formájában is megjelenik. Nagy és rendkívül jó sajtóvisszhangja van: mind a katolikus, mind a protestáns lapok, de a "Nyugat" is egyöntetűen pozitív kritikával illetik. Szinte kivétel nélkül megemlítik a szerző rendkívül széleskörű és igen alapos, elmélyült tudományos ismereteit. Valóban, az öt nagyobb részből álló tanulmánykötetet olvasva feltétel nélkül elfogadhatjuk Alexander és Kornis megállapítását, akik szerint Medveczky Magyarország egyik legműveltebb embere volt.

Művével -- úgy tűnik -- korszükségletet elégített ki. Ezt az is jelzi, hogy könyve a magyar századelő Pascal-reneszánszát indította el. (l. Kozáry Gyula, Halasi-Nagy monografikus jellegű tanulmányát, vagy Trikál és Kornis ekkori gondolatvilágát.)

Az Akadémia, mintegy huszonöt évi levelező tagság után, 1912-ben rendes tagjává választja. Ajánlói Pauer, Concha, Fináczy, Hornyánszky és Pauler. Székfoglalójában a római sztoikusok gondolatvilágában fellelhető humánus szellemre, az egyenlőségre és általános emberszeretetre utal, az emberiség nagy közösségére helyezi a hangsúlyt. Elemzései a keresztény-szocialista Prohászka társadalmi programjával mutatnak szellemi rokonságot.

Az 1913-as év magánéletének egyik tragikus fordulópontja. Hosszú és súlyos betegségben szenvedő feleségét veszíti el.

Élete utolsó éveiben, amikor a pozsonyi és a debreceni egyetem alapításának kérdése aktuálissá vált, teljes erővel, a külföldi egyetemek tanulmányozása során szerzett gazdag tapasztalataira támaszkodva e kérdés megoldásán fáradozik. Most újabb tanulmányokat kíván folytatni ez ügyben, Párizsban. Nem sokkal halála előtt, a kitörő világháború elején érkezik haza.

Ötvenkilenc éves korában, 1914. augusztus 22-én halt meg. Budán, a Vizivárosi temetőben temették el. Barátai, tisztelői, tanítványai (Berzeviczy Albert, Balogh Jenő, Kornis Gyula) közbenjárására az egyetem díszsírhellyel tisztelgett emlékének.

Medveczky a magyar nyelvű filozófiai gondolkodás polgári korszakának egyik úttörője volt. A kialakuló filozofálásra a korabeli európai áramlatok közvetítésével, rendkívüli problémaérzékenységgel, valamint önálló törekvéseivel jelentős hatást gyakorolt.

De nem kisebb e téren az a hatása sem, amelyet hosszú egyetemi pályafutása során tett tanítványaira, hallgatóira, sőt kora exponált tudománypolitikusaként a magyar közgondolkodásra. Ez a befolyás átnyúlik századunkra is. Úgy hisszük, ez is indokolja azt a törekvést, hogy Medveczky filozófiai munkássága napjainkban kritikai-analitikus megvilágításba kerüljön.(12)

JEGYZETEK

1. Erdélyi János: A bölcsészet Magyarországon Bp. 1885. 9.
2. Ilyenek pl.: A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn Bp. 1977. A magyar filozófiai gondolkodás a két világháború között. (Az ELTE Filozófiatörténeti Tanszékének kiadványai) A Monarchia és a dualista Magyarország szellemi életéről szóló könyvek. (L.: Horváth Zoltán, Kiss Endre, Mátrai László, Zoltai Dénes, Nyíri J. Kristóf); Hanák Tibor "Elfelejtett reneszánsz"-a, Sándor Pál kétkötetes kézikönyve stb.
3. Mátrai László. M.Fil.Szlc. 1984. 1-2. 148.
4. Kiss Endre. Valóság, 1987. 12. 2.
5. Berzeviczy Albert: Régi emlékek. Bp. 1907. 172.
6. Sőtér István: Eötvös József. 1967. 51.
7. Meveczky Frigyes levele Trefort Ágostonhoz. 1879.
8. Idézi Gergely András. Az ELTE Filozófia tanszékének története. 1867-1918. Bp. 1976.
9. Pauler Ákos naplója. 1894. IX. 24-i bejegyzés
10. Kritikai, szociál-liberális koncepciója feltehetően politikailag inposszibilis a Tisza Kálmán-i Magyarországon
11. Bölcsészkar i jegyzőkönyvek. 1906. II. 8-i bejegyzés
12. Primer és szekunder irodalom, levéltári és kéziratári anyagok jegyzéke a szerző kandidátusi dolgozatának kéziratában.